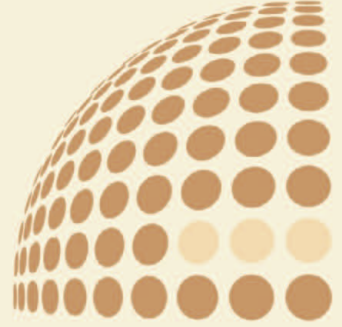

SETA ANALİZ

SETA | Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı | www.setav.org | Kasım, 2008

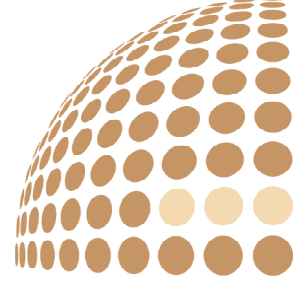

KÜRT MESELESİ

PROBLEMLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

TAHA ÖZHAN | HATEM ETE

SETA ANALİZ

Sayı: 1 | Kasım, 2008

KÜRT MESELESİ PROBLEMLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

TAHA ÖZHAN | HATEM ETE

İÇİNDEKİLER

ÖZET | 3

KÜRT MESELESİ VE FARKLI TECRÜBELER | 5

SORUNU BESLEYEN YAKLAŞIMLAR | 9

KAPSAMLI BİR ÇÖZÜMÜN PARAMETRELERİ | 11

SONUÇ VE ÖNERİLER | 16

ÖZET

Cumhuriyetin kuruluşundan beri Türkiye'nin bir Kürt meselesi hep var olageldi. Önceleri, ağırlıklı olarak entegrasyon ve geri kalmışlık kaygılarıyla ele alınan bu sorun, 1980'lerden itibaren, PKK'nın ortaya çıkmasıyla bir güvenlik sorunu olarak ele alınmaya başlanmıştır. Böylece terör örgütü, Kürt sorununun karmaşık dinamiklerini unutturan bir işlev görmüştür. Güvenlik perspektifinin hâkim olduğu 1990'lı yıllar boyunca, OHAL yönetiminde Kürt sorunu teröre indirgenerek yönetilmeye çalışılmıştır. Çeyrek yüzyıldır, Kürt sorununu algılamamızı toptan değiştirecek birçok gelişme yaşanmasına rağmen, kamu otoritesinin soruna yaklaşımında terörle mücadele perspektifi ağırlığını korumaya devam etmektedir. Oysa bu yıllar boyunca, Türkiye'de ve bölgede, kamu otoritesinin soruna yaklaşımını gözden geçirmesini zorunlu kılan birçok gelişme yaşanmıştır. 1990'dan bu yana Kürt meselesine yaslanarak faaliyet gösteren siyasi hareketin söylem ve politikaları sorunu dönüştürmüş durumdadır. Zorunlu göç, Türkiye'nin ve Kürtlerin demografik yapısını radikal bir değişikliğe uğratarak ülkenin her tarafında Kürt meselesini hissedilir hale getirmiştir. 1999 yılında Öcalan'ın yakalanması PKK'nın söylem ve faaliyetlerinde ciddi bir dönüşüme yol açmış ve terör örgütünün kaderini uluslar arası çıkar dengelerindeki işlevine bağımlı kılarak yönetilmesini zorlaştırmıştır. Son olarak, 2000'li yıllarla beraber, Kuzey Irak'taki Kürtlerin özerk bir siyasi yapılanmaya sahip olmaları, Kürt sorununun bir "Kürdistan sorununa" dönüşmesi riskini doğurmuş durumdadır.

Yaşanan gelişmeleri yönetebilecek dinamik bir devlet aklının ortaya çıkmamış olması sorunun boyutlarını arttırarak, birlik ve bütünlüğü tehdit eden bir yapıya yol açmıştır. Öte yandan Kürtlerin sözcülüğü iddiasıyla faaliyet gösteren kesimlerin etno-seküler bir söylemle birlik ve beraberliğin zihinsel iklimini tahrip eden kimlikçi siyasetleri, sorunun daha da derinleşmesine yol açmıştır.

Kürt meselesinin kalıcı çözümü, bugüne kadar uygulanan stratejilere alternatif yeni stratejiler geliştirmekten geçmektedir. Sorun gün geçtikçe yönetilemez bir hal almakta ve Türkiye'nin geleceğini esir alan bir işlev görmektedir. Bu çerçevede, Kürt sorununu oluşturan karmaşık süreçlerle yüzleşebilecek kapsamlı bir çözüm paketinin eş zamanlı olarak yürürlüğe konması gerekmektedir. Güvenlik tedbirleriyle beraber demokratik reformların gerçekleştirildiği, farklılık taleplerinin karşılanmasıyla beraber kardeşlik hukukunun tahkim edildiği, ekonomik tedbirlerle beraber siyasi tedbirlerin alındığı kapsamlı bir çözüm programı, birlik ve beraberliği sağlayarak, Türkiye'nin ciddi bir kriz olarak gördüğü bu sorunu büyük bir fırsata dönüştürebilir.

Elinizdeki analizde¹ öncelikle, Kürt sorununun dinamiklerini oluşturan siyasi ve sosyolojik süreçler irdeleniyor. Ardından, bu süreçleri iyi yönetemeyerek sorunun büyümesine yol açan iki perspektif değerlendiriliyor. Son olarak, kapsamlı ve etkili bir çözüm için uygulanması gereken dört ana politika değişikliği üzerinde duruluyor.

1 SETA'nın Kürt sorunu ile ilgili daha kapsamlı bir raporu önümüzdeki aylarda yayınlanacaktır.

KÜRT MESELESİ

PROBLEMLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Terör açısından sükûnetle geçen 4–5 yılın ardından, örneklerini 90’larda yaşadığımız karakol baskınları ve şehir merkezlerindeki bombalamalarla şiddet kendisini yeniden göstermeye başladı. 22 Temmuz seçimleri öncesinde başlayan olaylar, Kürt sorununun ve terörle mücadelenin bütün boyutlarıyla kamuoyunda tartışılmasına yol açtı. Bu tartışmalar, bugüne kadar izlenen politikaların akan kanı durdurmakta başarısız olduğunu göstermekte ve kalıcı bir çözüm için Kürt sorununun terörizmden ayrılması gerektiği konusunda kamuoyunda asgari bir mutabakatın oluştuğunu ortaya koymaktadır. PKK’nın çatışmalardan nemalandığı, akan kandan beslendiği ortadayken, neden Kürt sorununu teröre indirgeyen bakış açısından vazgeçil(e)miyor? Kamu otoritesinin ve diğer aktörlerin gündeminde, Kürt sorununa yönelik kapsamlı bir çözüm paketi var mı? Kürt sorunu neden Türkiye’nin bütünlüğünü ve istikrarını tehdit eden bir mesele haline geldi? Türkiye’nin kaderini ipotek altına alan ve gelecek ufku daraltan Kürt sorunu, aslında “faili meçhul” bir sorun değildir. Türkiye’nin birlik ve beraberliğini güvence altına alması, bu sorunun ihata edilip çözülmesinden geçmektedir. Geldiğimiz noktada, Türkiye’nin yarınını ipotekten kurtarmanın yolu, bugün Kürt meselesine dair yapısal çözüm önerilerini cesaretle tartışmaktan geçmektedir.

I. KÜRT MESELESİ VE FARKLI TECRÜBELER

Kürt meselesini tek bir cümlede özetlemek mümkün olmadığı gibi, Kürtleri tek bir kategori altında ele almak da mümkün değildir.¹ 1980'li yıllardan bu yana Kürt sorununun dinamiklerini dönüştüren çok önemli siyasi ve sosyolojik tecrübeler yaşandı. Kürt sorununun çözümü bu farklılıkların makul ve meşru zeminlerde yönetilebilmesine bağlıdır. Bu süreci doğru anlayabilmek için Kürtlere ilişkin altı farklı tecrübenin birbiriyle irtibatlı ve eş zamanlı olarak yaşandığını dikkate almak gerekir.

1. Güneydoğu'daki Tecrübe

Türkiye'nin Güneydoğu illerinde yaşanan tecrübe, Kürt sorununun temel dinamiklerinden birisidir. Bölgedeki coğrafi ve demografik yapı, adet ve gelenekler, Osmanlı'nın son döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan hadiseler "şark sorunu" denilen bölgesel olguyu ortaya çıkarmıştır. Bölgeyi kontrolü altında tutmaya çalışan merkezi devlet otoritesiyle geleneksel yapısını korumaya çalışan bölge halkı arasındaki gerilim pek çok çatışmaya yol açmıştır. Bu çerçevede 1925–1938 arasında 17 ayaklanma gerçekleşmiştir. 1950–1980 arasında ülke siyasetini belirleyen sağ-sol karşıtlığı Güneydoğu'da da etkili olmuş ve Kürt sorunu sol akımların üzerinden şekillenmiştir. 1978 yılında sıkıyönetim ile başlayan sıradışı hukuk deneyimi, Olağanüstü Hal (OHAL) ile devam etmiş ve 2002 yılında kaldırılıncaya kadar 24 yıl boyunca bölge, olağanüstü durumun olağanlaştığı/sıradanlaştığı bir siyasal süreç yaşamıştır. Bu çerçevede OHAL, terörü ve doğrudan şiddeti önlemeye yönelik bir düzenleme olmasına rağmen sosyal, iktisadi ve insani yönden ağır sonuçları olan yapısal bir şiddet formuna dönüşmüştür. Zorunlu göç, işsizlik ve hızlı şehirleşmeyle birlikte ortaya çıkan toplumsal çözülme sonucunda sorunlar daha da içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Bu çerçevede bölgede, doğrudan şiddetten yapısal şiddete doğru bir evrilme olmuştur. OHAL'lı yıllarda yaşanan terör, faili meçhul cinayetler, insan hakları ihlalleri, hukuk dışı uygulamalar ve yaşanan sorunların çözümüne yönelik umutsuzluk, bölge halkında devlete karşı güvensizliğin artmasına ve Kürt ulusalcılığının güçlenmesine yol açmıştır.

OHAL, terörü ve doğrudan şiddeti önlemeye yönelik bir düzenleme olmasına rağmen sosyal, iktisadi ve insani yönden ağır sonuçları olan yapısal bir şiddet formuna dönüşmüştür. Zorunlu göç, işsizlik ve hızlı şehirleşmeyle birlikte ortaya çıkan toplumsal çözülme sonucunda sorunlar daha da içinden çıkılmaz bir hal almıştır.

1. Kürt Sorununu tarihsel gelişimi içinde değerlendiren en kapsamlı çalışmalar için, bkz. David McDowall, *Modern Kürt Tarihi*, Doruk Yayınları, 2004.; Kemal Kirişçi & Gareth M. Winrow, *Kürt Sorunu: Kökeni, Gelişimi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.; Martin van Bruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet*, İletişim yayınları, 2006.; Waide Jwaideh, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi: Kökenleri ve Gelişimi*, İletişim Yayınları, 1999.

Kürtlerin önemli bir çoğunluğunun İstanbul, Ankara, İzmir ve son yıllarda Adana ve Mersin gibi büyük şehirlerde yaşadığı bilinmektedir. Öyle ki bugün, Kürt nüfusunun en fazla olduğu şehir Diyarbakır değil İstanbul'dur.

2. Büyük Şehirlerdeki Tecrübe

Kürt nüfusu sadece Güneydoğu illerinde yaşamamaktadır. Bu gerçek bile, Kürt meselesini dünyadaki farklı etnik gerilimlerden ve kimlik siyaseti yaklaşımlarından ayırmak için yeterlidir. Kürtlerin Türkiye'deki demografik dağılımı konusunda elimizde sağlıklı veriler olmamakla birlikte, bugün Türkiye'deki Kürt nüfusunun en az yarısının Batı illerinde yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu nüfusun büyük çoğunluğu, ekonomik nedenlerle gerçekleşen nüfus hareketlerinin yanı sıra, özellikle 1990'lı yılların başından itibaren uygulanan zorunlu göç aracılığıyla oluşmuştur. Zorunlu göç ise üç nedenden kaynaklanmıştır: 1) Güvenlik güçlerinin OHAL kapsamında terörle mücadele gerekçesiyle köy boşaltması, 2) PKK'nın kendisini desteklemeyen nüfusa yönelik baskısı, 3) Bölge sakinlerinin PKK ile güvenlik güçleri arasında çifte baskıya maruz kalmaktan kaynaklanan güvensizlik ve mahrumiyet algıları. Sonuç olarak, zorunlu göçten 1 ila 2 milyon arasında bir nüfusun etkilendiği ifade edilmektedir.² Kürtlerin önemli bir çoğunluğunun İstanbul, Ankara, İzmir ve son yıllarda Adana ve Mersin gibi büyük şehirlerde yaşadığı bilinmektedir. Öyle ki bugün, Kürt nüfusunun en fazla olduğu şehir Diyarbakır değil İstanbul'dur. Bu ani ve kitlesel göç ile ilgili gerekli önlemlerin alınmaması, çarpık kentleşme ve yetersiz altyapı gibi sorunlarla da birleşince, kentlerin yeni göçmenleri özümseyememesi, şehirlerin gettolaşması ve taşralaşması adeta kaçınılmaz olmuştur. Böylece göç sonrası yaşadıkları sıkıntılar ve aidiyet problemleri, göçmenleri terör örgütüne ve Kürt ulusçuluğuna itmiştir. Bu tablo, büyük şehirlerde, diğer etnik unsurlarla birlikteliğin siyasal ve psikolojik gerilime dönüşmesine yol açmaktadır.

3. Avrupa'daki Diaspora Tecrübesi

12 Eylül 1980 darbesinden sonra sol gruplarla beraber Avrupa'ya giden ya da iltica eden Kürtlerin vücuda getirdiği diaspora tecrübesi, bugün Kürt sorununun önemli unsurlarından biridir. Hatta denilebilir ki, Kürt sorunuyla ilgili etno-seküler söylemin ana kaynağını bu tecrübe oluşturmaktadır. 30 yıla yakın bir geçmişe sahip olan bu tecrübede farklı Kürt grupları, ağırlıklı olarak da PKK, Avrupa'da elde ettiği siyasi, ekonomik ve sosyal imkânları Türkiye'ye yönelik olarak kullanmış ve kullanmaya devam etmektedir. Diasporadaki aktif Kürt grupları, PKK operasyonlarına finansal desteğin yanı sıra siyasi, psikolojik ve son yıllarda da medyatik destek sağlamışlardır. Ayrıca "Kürt davası"nın

2. Bu konuda yapılan araştırmalar birbirinden farklı rakamlar telaffuz etmektedir. Örneğin, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün *Türkiye, Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması* (2006)'na göre bu rakam 950.000 ile 1.200.000 arasında iken, İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW, 2002) bu sayının 2 milyon olduğunu ifade etmiştir. Daha önce yapılan yerli ve yabancı çalışmaları da değerlendirmeye tabi tutarak, Türkiye'deki zorunlu göç uygulamaları ile ilgili yapılan kapsamlı bir çalışma için, bkz. Dilek Kurban, vd., *"Zorunlu Göç" ile Yüzleşmek*, TESEV Yayınları, 2008.

Avrupa kamuoyuna ve siyasi çevrelerine taşınmasında da diaspora gruplarının büyük payı olmuştur. Uzun yıllar yurtdışında yaşamının da etkisiyle, bölgedeki geleneksel ve dini yapıya yabancılaşarak Kürt halkıyla duygudaşlığını kaybeden bu kesimlerin, ülke sosyolojisini dikkate almayan etno-seküler-mezhepçi söylemleri, dışlayıcı bir dili güçlendirerek sorunun büyümesine yol açmaktadır.

4. Kuzey Irak Tecrübesi

Yakın zamanlardaki Kürt tecrübesini belirleyen bir diğer önemli etken, Kuzey Irak'ta yaşanan süreçtir. Kuzey Irak'taki Kürtlerin uzun bir mücadeleden sonra Irak içinde büyük siyasi kazanımlar elde etmesi, Türkiye, İran ve Suriye'deki Kürtler üzerinde kaçınılmaz bir etkiye sahip olmuştur. Bazı gözlemciler aceleci bir okuma ile Kuzey Irak'taki durumu bir "Kürt Rönesansı" olarak da görmektedirler. Gevşek federalizm sayesinde giderek güçlenen otonomi hali, Irak-Kürt bölgesinde ciddi bir ekonomik potansiyel yaratmış durumdadır. Bu sürecin Türkiye Kürtlerine etkisinin boyutlarını somut verilere dayanarak tespit etmek mümkün değildir. Ancak, iyi yönetilmediği takdirde bu sürecin orta ve uzun vadede ciddi sıkıntılara yol açması kuvvetle muhtemeldir. Kuzey Irak'lı Kürt liderler, söylem ve eylem düzeyinde Türkiye'nin Kürt sorunundan uzak dursalar bile, Türkiye'deki kamuoyunu etkileme potansiyelleri mevcuttur. Sonuç olarak, zaman zaman resmi söylem düzeyinde "dış mihrak" olarak kodlanan Kürt sorunu, Kuzey Irak faktörüyle bugün gerçeğe dönüşmüş durumdadır. Bundan sonraki süreç, büyük oranda Türkiye'nin soruna yaklaşımıyla şekillenecektir. Türkiye'nin 12 Eylül rejimi boyunca Kürt sorununu ele alış biçimi nasıl bölge halkını PKK'nın potansiyel tabanı haline getirdiyse, benzer yaklaşımların sürdürülmesi, aidiyet sorununun Kuzey Irak'ı da içine alacak şekilde gelişmesini sağlayabilir. Türkiye, Kuzey Irak'la sürdürdüğü ilişki tarzıyla bu sorunu Kuzey Irak'ın etkisine açık bir halden çıkarmazsa, orta ve uzun vadede Kürt sorunu ulusal sınırları aşip bir "Kürdistan sorunu" haline dönüşebilir.

5. PKK ve Terör Tecrübesi

PKK, 1970'li yılların ortalarında Abdullah Öcalan'ın da içinde bulunduğu Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) içinde yer almış bir grup Marksist öğrenci tarafından kuruldu. PKK'yı gerçekleştirdiği terör faaliyetleri, uluslararası misyonu ve Kürtlerle kurduğu ilişki bağlamında değerlendirmek mümkündür. 1980 öncesinde Güneydoğu'da birçok eylem gerçekleştiren PKK, Öcalan'ın 1979'da Suriye'ye kaçmasıyla 1980 darbesinin baskısından kurtuldu. 12 Eylül'ün Türkiye'deki Kürtçü grupları bastırması neticesinde PKK, rakiplerinden kurtularak baskıdan uzak bir şekilde serpiydi. PKK ilk eylemini 15

Türkiye, Kuzey Irak'la sürdürdüğü ilişki tarzıyla bu sorunu Kuzey Irak'ın etkisine açık bir halden çıkarmazsa, orta ve uzun vadede Kürt sorunu ulusal sınırları aşip bir "Kürdistan sorunu" haline dönüşebilir.

DTP'nin Kürt sorununun çözümüne olumlu bir katkı sunup sunamayacağı, Türkiye'deki siyasi aklın DTP'yi yönetme performansına bağlı olduğu gibi, DTP'nin önümüzdeki dönemde bağımsız bir siyasi pozisyon üstlenip üstlen(e)meyeceğiyle de yakından ilgilidir.

Ağustos 1984'te Eruh ve Şemdinli'de gerçekleştirdi. Bu eylemleri, her biri kamuoyunda sansasyon yaratan diğer kanlı eylemler takip etti. Öcalan'ın 1999'da yakalanmasına kadar geçen 15 yıllık sürede PKK ile mücadele, tahmini 35.000 can kaybına ve milyarlarca dolarlık maddi kayba yol açtı. Öcalan'ın yakalanmasından sonra terör olayları açısından sakin geçen yıllar, PKK'nın ilan ettiği "ateşkes"i 2004'te bozmasıyla tekrar hareketlendi. Öcalan'ın yakalanmasına kadar geçen sürede büyük oranda Türkiye içinde ve yakın çevresinde hareket eden bir Öcalan örgütü olan PKK, liderinin yakalanmasıyla bir boşluk dönemine girdi. Irak'ın işgali bölgemizdeki birçok fay hattını harekete geçirdiği gibi, PKK'ya da hareket alanı sağladı. PKK bir anda kendisini farklı uluslararası ve bölgesel denklemlerin merkezinde buldu. Bu tarihe kadar büyük oranda Türkiye'nin bir "sorunu" olan PKK, farklı bölgesel dinamiklerin "enstrümanı" haline dönüşmeye başladı. Kafkasya ve Ortadoğu'nun çok denklemlerli uluslararası dengeleri içinde işlevsel bir yer edinen PKK, varlığını muhafaza etmek ve Türkiye'yi istikrarsızlaştırmak için birçok devletten yardım aldı.

Günümüzde PKK, Türkiye, Suriye, İran, Irak ve Avrupa'daki Kürtlerin bir koalisyonudur. PKK'nın eylemlerinin zamanlamasını ve hedefini Türkiye'nin demokratikleşme adımları ve dış politika açılımlarıyla beraber değerlendirmek gerekir. PKK'yı açık istihbarat kaynaklarından dikkatlice izlemek bile bu tespiti yapmak için yeterlidir. Bu çerçevede, 22 Temmuz 2007 seçimleri öncesi yeniden başlatılan eylem dalgasının, Türkiye'nin iç siyasetinden ve MGK'nın Kuzey Irak'la diyalog kararından bağımsız olduğunu düşünmek mümkün değildir. PKK'nın Kürtlerle kurduğu ilişki ise, Kürtlerin mağduriyetini gidermekten ziyade, bölgede çatışma ortamını ve Kürt meselesinin canlılığını korumaktan ibarettir. Bunu yapabilmek için de Kürt meselesini PKK sorunuyla, hatta Abdullah Öcalan'ın kaderiyle eşitlemek için çaba sarf etmektedir.

6. Siyaset Tecrübesi

Kürt sorununun bir diğer boyutu, özellikle 1990'lı yılların başından itibaren Kürt sorununun siyasi sözcülüğü misyonu ile faaliyet göstermeye başlayan legal siyasal yapılanmalarla ilgilidir. 1990 yılında Halkın Emek Partisi (HEP) adıyla kurularak siyasal faaliyetlerine başlayan bu yapılanma, bugüne kadar sırasıyla DEP, ÖZDEP, HADEP, DEHAP ve DTP isimleri altında partileşerek yoluna devam etmektedir. Bölge halkı daha önce ülkedeki genel seçmen eğilimini yansıtır şekilde merkez partilere oy verirken, 1990'larda Refah Partisi (RP)'nin yükselişi ve Kürt ulusalcılığını önceleyen siyasal yapılanmanın oluşmasıyla, merkez partileri terk ederek oylarını bu iki partiye yönlendirdi. Kurulduğu günden beri bölgede kilit bir rol oynayan bu siyasal yapılanma, seçimlere katılarak veya boykot ederek bölgenin siyasal kaderinde söz sahibi oldu. 1999 yerel seçimlerinde, bölgedeki birçok il ve ilçenin belediye başkanlıklarını kazanan

HADEP ve devamındaki partiler, belediyeçilik hizmetlerinden öte Kürt ulusal bilincinin gelişmesine yönelik sürdürdükleri ideolojik indoktrinasyonla bölgenin siyasal ve toplumsal algısını şekillendirmektedir. Önce 2002 ardından da daha güçlü bir biçimde 2007 seçimlerinde AK Parti'nin bölgeden aldığı destek, Doğu ve Güneydoğu'daki siyaset algısının "hizmet" ile "kimlik" siyaseti arasında ciddi bir bölünme yaşadığını göstermektedir. Ancak, son seçimlerde AK Parti'nin bölgeden aldığı oy oranı ve milletvekili sayısı DTP'nin aldığından daha fazla olmasına rağmen, Güneydoğu'da söylemsel ve psikolojik düzeyde Kürtlerin "meşru" temsilcisi olarak halen DTP adres gösterilmektedirler. DTP'nin Kürt sorununun çözümüne olumlu bir katkı sunup sunamayacağı, Türkiye'deki siyasi aklın DTP'yi yönetme performansına bağlı olduğu gibi, DTP'nin önümüzdeki dönemde bağımsız bir siyasi pozisyon üstlenip üstlen(e)meyeceğiyle de yakından ilgilidir.

Kürt sorunu konusunda güçlü bir söylem geliştirebilmek ve kapsamlı bir çözüm paketi önerebilmek için bu farklı tecrübelerin özgün yanlarına ve birbirleriyle olan ilişkilerine dikkat etmek gerekmektedir. Bu yüzden çözüm önerileri üzerinde düşünürken, farklı tecrübelerin orta ve uzun vadedeki etkilerini ve sonuçlarını da akılda tutmak gerekmektedir. Ancak bundan önce sorunu besleyen yaklaşımlara vakıf olunmalıdır.

II. SORUNU BESLEYEN YAKLAŞIMLAR

Kürt sorununun kısa vadede yönetilebilir hale gelmesi ve uzun vadede çözülmesi, sorunun öncelikle doğru bir şekilde tanımlanmasına bağlıdır. Türkiye'de en geniş anlamda 'Kürt meselesi' kavramsallaştırmasıyla ifade edilebilecek bir sorunun varlığına inanan bütün kesimlerin, çözümün mahiyeti ile ilgili bir önerisi ve bu önerilerin beslendiği bir söylemsel formasyonu mevcuttur. Ancak sorunun bugün aldığı biçim ve boyutta en fazla katkısı olan iki genel yaklaşım üzerinde özellikle durmak gerekir.

1. Güvenlik Perspektifi

Kürt sorunu, Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadarki resmi söylemde dönemsel önceliklere göre aşiret yapısından geri kalmışlığa, cehaletten dış mihrak

PKK'nın ortaya çıkmasıyla birlikte, 80'lerin ortalarından itibaren kamu bürokrasisinin soruna yaklaşımı daha çok asayiş eksenli olmuştur. Fiilen Kürt sorunu ve PKK sorunu özdeşleştirilmiş ve Kürt sorununun çözümü PKK'yı etkisiz hale getirmeye endekslenmiştir.

Olağanüstü
hukuksal
sistemin geçicilik
vasfını aşarak
süreklileşmesi,
kullanılan
stratejinin
yetersizliğini
göstermenin yanı
sıra, aynı ülke
içinde yürürlükte
olan iki ayrı
hukuksal düzenin
varlığını teyit eder.

kışkırtmacılığına kadar pek çok farklı biçimde ele alınmıştır.³ Ancak, PKK'nın ortaya çıkmasıyla birlikte, 80'lerin ortalarından itibaren kamu bürokrasisinin soruna yaklaşımı daha çok asayiş eksenli olmuştur. Fiilen Kürt sorunu ve PKK sorunu özdeşleştirilmiş ve Kürt sorununun çözümü PKK'yı etkisiz hale getirmeye endekslenmiştir. Böylece, bir 'semptom' olan terör, 'hastalığın' yerine ikame edilerek Kürt sorunu terörle mücadeleye indirgenmiştir. Terörle mücadele ise basitçe, terör örgütünün dağ kadrosunu etkisiz hale getirmek olarak algılanmış ve güvenlik önlemlerine ağırlık verilmiştir. Neticede, güvenlik ve asayaşe indirgenen bir mücadele stratejisi uygulanarak, fiili anlamda, yurttaş ile terörist ayırımı göz ardı edilmiştir. Önce sıkıyönetim, ardından da OHAL uygulamasıyla, 24 yıl kesintisiz bir şekilde, olağanüstü koşulların olağan kabul edildiği bir toplumsal / siyasi ortam yaratılmıştır. Bu süreç içerisinde en masum çözüm önerileri bile bir taviz olarak algılanmış ve dikkate alınmamıştır.⁴

Sıkıyönetim veya OHAL uygulamasına, normal hukuki düzen içinde çözülmesi mümkün olmayan sorunları çözmek için geçici ve sınırlı bir süreyle başvurulur. Olağanüstü hukuksal sistemin geçicilik vasfını aşarak süreklileşmesi, kullanılan stratejinin yetersizliğini göstermenin yanı sıra, aynı ülke içinde yürürlükte olan iki ayrı hukuksal düzenin varlığını teyit eder. Kısa bir süreliğine uygulandığında cari hukuksal düzen içinde bir istisna durumuna işaret eden OHAL, süreklileştiğinde kendi başına ayrı bir hukuksal ve idari düzeni ifade etmeye başlar.

Bu olağanüstü koşullarda 15 yıl boyunca Kürt sorununun tanımı ve çözümünde bütün inisiyatif güvenlik güçlerine ve güvenlik perspektifine havale edilmiştir. Olağanüstü hukuksal düzenin süreklileştiği bir ortamda, şeffaflığa ve siyasi denetime kapalı bir tarzda yürütülen terörle mücadelede inisiyatifin güvenlik güçlerine bırakılması, kamuoyunda güvenlik bürokrasisi hakkında birçok iddianın dillendirilmesine de yol açmıştır.⁵ Ergenekon örgütü davası bağlamında dile getirilen PKK-güvenlik bürokrasisi-dış güçler arasındaki çarpık ilişkiler, zihinlerde güvenlik güçlerinin kirliliği ve karanlık işlere bulaştığı yolunda bir takım soru işaretlerinin belirmesine neden olmuştur. Hukuk içinde kalarak yasal çerçevede mücadele yürütmek yerine, terörü ortadan kaldırmak için her yöntemin benimsenebileceği bir strateji, geçmişte Hizbullah-güvenlik güçleri ilişkisindeki iddialarda ortaya çıktığı üzere, toplumun güvenlik güçlerine duyduğu güveni zedelemektedir. Terör örgütüyle mücadele sürdürülürken, bu istifham ve iddiaların net olarak ortadan kaldırılması gerekir. Terörle mücadelede halk desteğinin elde edilmesi, bu iddiaların aydınlatılması ve topluma güven verilmesi ile mümkündür.

3. Kürt Sorunu'nun Cumhuriyet tarihi boyunca söylemsel düzeyde nasıl kurulduğunu inceleyen bir çalışma için, bkz. Mesut Yeğen, *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*, İletişim Yayınları, 1999.

4. Güvenlik politikalarının hâkim olduğu yılları, bütün tarafların gözüyle değerlendiren bir gazetecilik çalışması için, bkz. Hasan Cemal, *Kürtler*, Doğan Kitap, 2003.

5. Daha öncede zaman zaman dillendirilen bu tür iddialar özellikle Aktütün saldırısından sonra artan bir ivme kazandı. Bir örnek olarak Avni Özgürel'in röportaj ve yazılarına bakılabilir.

2. Etno-Seküler Yaklaşım

Kurtuluş Savaşı'nı müteakiben Türkiye Cumhuriyeti'nin etno-seküler bir ideolojik formasyona evrilmesi, bir yandan birlik ve beraberliği sağlama potansiyeli taşıyan dini bağı zayıflatırken, öte yandan karşı-milliyetçiliği tetiklemiştir. Bu çerçevede, laikliğin henüz toplumda bir zihinsel ve yapısal dönüşüme yol açmadığı dönemlerde, Kürt sorununun sözcülüğünü genel olarak geleneksel aktörler üstlenmiştir. Kürt meselesinde hâkim söylemin etno-seküler bir perspektife kayması ise, 1960 sonrası döneme rastlamaktadır. O tarihlerden itibaren hem Kürt sorunu yeni bir evreye girmiş hem de sözcülük geleneksel-dini aktörlerden sol-seküler aktörlere geçmeye başlamıştır. 1980 sonrasında PKK'nın ortaya çıkmasıyla mevcut sol-etnik-seküler dil, bağımsızlık düşüncesinin de eklenmesiyle ayrılıkçı bir forma bürünmüştür. 1999'da Öcalan'ın yakalanması ve AB süreci sonrasında, Kürt söyleminde etno-seküler dil yerini muhafaza ederken, 'ayrılıkçı' öğeler, yerini 'demokratikleşme' taleplerine bırakmıştır.

1960'dan itibaren, Türkiye'deki Marksist sol yapılanmadan beslenen Kürt hareket ve örgütleri, etno-seküler bir dile sahipken, 1990'lara kadar dini ve geleneksel değerlerin etkisiyle bölge halkından bir kabul görmekte zorlanmışlardır. Bu dilin bölge halkı tarafından benimsenmeye başlamasını, yaşanan toplumsal ve siyasal dönüşüm süreçleriyle açıklamak gerekmektedir. Kürtler, büyük oranda güvenlik perspektifinin politikaları altında, başlarda kendilerine yabancı buldukları bu etnik-seküler dili benimser hale gelmişlerdir. Etno-seküler dil ise, Kürt tarihini yeniden yazmakta, yeni kurucu mitler inşa etmektedir. Bu yaklaşımda dinin, ortak kültürel değerlerin ve geleneklerin kurucu ve bütünleştirici rolü arızı bir unsur olarak ele alınmaktadır.⁶

III. KAPSAMLI BİR ÇÖZÜMÜN PARAMETRELERİ

PKK'nın kurulduğu günden bu yana, hem Kürt sorununu çözmek, hem de kendisini bu soruna bağlayan terörü ortadan kaldırmak amacıyla çok yönlü/farklı çözüm önerileri kamuoyuyla paylaşılmıştır.⁷ Bugün için Kürt sorununun mahiyeti ve çözüm yollarıyla ilgili meçhul kalan bir nokta bulunmamaktadır. Ancak, çözüm ihtimallerinin bütün çıplaklığına rağmen, sorun ilk günden daha şiddetli bir biçimde devam etmektedir. Kürt sorunu giderek sosyolojik, tarihi ve siyasi bir kırılmayı temsil etmektedir. Daha önceki

Etno-seküler dil ise, Kürt tarihini yeniden yazmakta, yeni kurucu mitler inşa etmektedir. Bu yaklaşımda dinin, ortak kültürel değerlerin ve geleneklerin kurucu ve bütünleştirici rolü arızı bir unsur olarak ele alınmaktadır.

6. Etno-seküler dilin oluşumundaki karmaşık dinamikler ve sonuçları üzerine bir çalışma için, bkz. Mustafa Akyol, *Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek*, Doğan Kitap, 2006.

7. Devlet ve STK'lar tarafından sorunu tanım(lam)ak için Cumhuriyet tarihi boyunca yaz(dır)ılan belli başlı Kürt raporlarının derlendiği bir kaynak için, bkz. Belma Akçura, *Devletin Kürt Filmi, 1925–2007 Kürt raporları*, Ayraç Yayınları, 2008.

Demokratik sistem içerisinde taleplerin hukuksal güvencelerle karşılandığı bir çözüm stratejisi, bu ülkenin vatandaşlarını tekrar İstiklal Marşı'nın ruhunda mündemiç olan bir "aidiyet akdiyle" birbirine bağlayarak "toplumsal barışa", "normalleşmeye" ve "iç konsolidasyona" hizmet edecektir.

yıllarda yapılabilecek yerinde müdahaleler sorunun bu noktaya gelmesini önleyebilirdi. Fakat sorunu yöneten geçmişteki siyasî aklın ve güvenlikçi perspektifin ülke halkının temel değerleriyle olan uyum sorunu, böylesi bir müdahaleyi engellemiştir. Bugüne kadar Kürt sorununu çözmek için uygulanan stratejiler, sorunu güvenlik perspektifinin sınırları içerisinde ele almış, bu ise çözüme katkı sağlamadığı gibi, sorunun daha katmanlı bir hal almasına yol açmıştır. Yanlış çözüm stratejilerine etno-seküler dil de eklenince, Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde ilk kez Müslüman tebaadan iki farklı "etnik unsur" üretilmiş ve seküler bir anlam dünyasında "azınlık-çoğunluk antagonizması" içerisine sokulmuştur.⁸

Bugün itibarıyla, Kürt sorununu çözmeye yönelik devreye sokulan stratejilerin beklenen sonucu vermediği açıktır. Türkiye'nin Kürt sorununa yaklaşımını esir alan güvenlik ve kimlik siyasetinden vazgeçerek, etnik dilin kurgusal sihrine kapılan Kürt ve Türk vatandaşların zihninde psikolojik bir dönüşüm sağlayacak yerli ve samimi bir toplumsal uzlaşmanın zeminini oluşturmak gerekir. Bu zemin, hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik bir siyasal sistemin pekiştirilmesine yönelik reformların geliştirilmesiyle oluşturulabilir. Demokratik sistem içerisinde taleplerin hukuksal güvencelerle karşılandığı bir çözüm stratejisi, bu ülkenin vatandaşlarını tekrar İstiklal Marşı'nın ruhunda mündemiç olan bir "aidiyet akdiyle" birbirine bağlayarak "toplumsal barışa", "normalleşmeye" ve "iç konsolidasyona" hizmet edecektir. Bu çerçevede, kapsamlı ve gerçekçi bir çözüm stratejisi aşağıdaki dört unsuru içermelidir.

1. Siyasi İradenin İnisiyatif Alması

PKK terör örgütünün Kürt sorununu gölgelediği 1980'lerin ortalarından bu yana, Kürt sorununda inisiyatif güvenlikçi perspektife, güvenlik çevrelerine ve güvenlik güçlerine bırakılmıştır. Bu durum, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) terörle mücadelede kendisini tek adres olarak görmesini ve yetki alanını sivil iktidar aleyhine genişletmesini beraberinde getirmiştir. TSK'nın siyaset üzerindeki nüfuzu ile siyasetçilerin irade koymaması neticesinde, siyaset kurumu Kürt sorununun çözümünde askerlerin isteklerini yasalaştırmakla sınırlı bir edilgenliğe mahkûm edilmiştir. Oysa güvenlik güçlerinin güvenlik ve asayiş endeksli yaklaşımları birçok farklı yapısal dinamikten beslenen Kürt sorununun PKK'yı bastırmaya endekslenmesine yol açmış ve sorun katmanlaşarak büyümüştür. Bu durum hem orduyu, hem de siyasi iktidarı kamuoyu nezdinde güç durumda bırakmaktadır. Terörle mücadelede yaşanan zafiyetler, geçmişten bugüne aldığı sorumluluk nedeniyle orduyu yıpratırken, inisiyatifin halen orduda olması dolayısıyla da siyasi iktidar yaşananlardan sorumlu tutulmaktadır.

8. Bu söylemin daha geniş bir değerlendirmesi için, bkz. Cemalettin Haşimi, Taha Özhan, "Bir Konferanstan Arta Kalanlar", *Türkiye'de ve Dünya'da Yarın*, Yıl: 4, Sayı: 48, Nisan 2006.

Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ'un görevi devralmasından bu yana, terörle mücadelede bugüne kadar uygulanan stratejilere eleştirel bakması olumlu bir gelişmedir.⁹ Ancak, dikkatten kaçmaması gereken nokta, Orgeneral Başbuğ'un Sivil Toplum Kuruluşları (STK) temsilcileriyle ve terör uzmanlarıyla yaptığı görüşmelerle gösterdiği çabanın "terör örgütü" ile mücadeleden öte "terör"le mücadeleye ilişkin olmasıdır. Genelkurmay Başkanı'nın mesaisini siyasi iradenin inisiyatifinde olması gereken alanlara hasretmesi, güvenlik merkezli bakış açısının siyasal alanı daraltması riskini taşımaktadır. Demokratik ülkelerde terörle mücadele politikasını belirlemeyetkisi ve bundan dolayı hesap verme sorumluluğu seçimle işbaşına gelen hükümetlere aittir. Geçen 25 yılda, sorunun çözümündeki ağırlıkları dolayısıyla güvenlik güçleri yıpranmış durumdadır. Bölgesel dengelerin değiştiği, Ortadoğu ve Kafkasya'da yeni "güçler denge"sinin kurulduğu bir ortamda TSK'nın yıpratılması, Türkiye'yi orta ve uzun vadede zaafa uğratacaktır. Böyle bir zaafın oluşmaması, TSK'nın asli görevine odaklanmasını sağlamaktan geçmektedir. Kamuoyunun beklentisi, siyasi iktidar önderliğinde bir mücadele ve çözüm stratejisinin oluşturulması ve bu strateji çerçevesinde güvenlik güçlerinin görev alanlarıyla ilgili faaliyetlerde siyasi iktidara karşı sorumlu olacakları bir düzenlemenin hayata geçirilmesidir. Siyasi iradenin inisiyatif alması hem Kürt sorununun teröre indirgenmesi riskini azaltacak hem de terörle mücadelede daha etkili bir stratejinin hayata geçirilmesini mümkün kılacaktır.

2. Kürt Sorunu ile Terör Sorununu Birbirinden Ayırmak

Kürt sorununu besleyen ve büyüten bütün dinamiklerin hesaba katıldığı bir çözüm paketi yürürlüğe konmadan, sadece dağdakileri etkisiz hale getirmekle sınırlı bir stratejinin sorunun çözümüne katkıda bulunmayacağı açıktır. Nitekim son yıllarda, askeri ve sivil karar alıcılar, bu iki unsuru birbirinden ayırmak gerektiğini dillendirmektedirler.¹⁰ Ancak bu görüşlere de yakından bakmakta yarar bulunmaktadır.

"Dağa çıkmayı engelleme" ile "dağdakileri etkisiz hale getirme" olarak formüle edilen ayırım, Kürt sorununu terör paradigmasıyla ilişkili olarak anlamlandırmakla güvenlik perspektifinin zaafalarını taşımaya devam ediyor. Bütün mücadele stratejisini terör örgütüyle ilişkilendiren bir yaklaşım, terör örgütünü besleyen karmaşık ilişkileri de ıskalamaya mahkûmdur. Kürt sorununa yönelik yapısal reformları terör faaliyetlerinin durmasına bağlayan bu perspektif terk edilmedikçe, ne Kürt sorununda bir mesafe alınabilir ne de terör sorunu ortadan kaldırılabilir. Bu nedenle, Kürt sorununu çözmeye yönelik gerçek bir paradigma değişimi, terör ile terör örgütü arasında bir ayırım yapmaktan öte, Kürt sorunu ile terör sorunu arasında bir ayırım yapmaktan geçiyor.

Kamuoyunun beklentisi, siyasi iktidar önderliğinde bir mücadele ve çözüm stratejisinin oluşturulması ve bu strateji çerçevesinde güvenlik güçlerinin görev alanlarıyla ilgili faaliyetlerde siyasi iktidara karşı sorumlu olacakları bir düzenlemenin hayata geçirilmesidir.

9. Askeri karar alıcıların Kürt sorununun yönetilme tarzıyla ilgili değerlendirme ve özelleştirilerine yer veren bir kaynak olarak, bkz. Fikret Bila, *Komutanlar Cephesi*, Detay yayınları, 2007.

10. Kürt sorunu ile terör sorununu birbirinden ayırmak gerektiği ile ilgili son zamanlarda sıkça dillendirilen fikirden üç örnek olarak, Hasan Cemal, Cengiz Çandar ve Emekli Tuğgeneral Yılmaz Tezkan'ın yazılarına bakılabilir.

Kürt meselesi, Cumhuriyetin tarihiyle eş bir geçmişe sahiptir ve bugün PKK'nın faaliyetlerinden büyük oranda etkilense bile teröre indirgenemeyecek kadar çok farklı boyutlar taşıyan bir sorundur. Bu nedenle Kürt meselesinin çözümü, kapsamlı siyasi, ekonomik ve kültürel reformların geliştirilmesinden geçmektedir. PKK ise, taraftarları nezdindeki meşruiyetini Kürt sorunundan devşirse bile, bir terör örgütüdür. Bu nedenle, profesyonel kolluk kuvvetleri bu örgütle mücadeleyi en yoğun şekilde sürdürmelidir.

Çözümün bir yanı siyasi iradenin sorumluluk almasıyla ilgiliyse, daha önemli bir yanı da güvenlik perspektifinin terk edilmesiyle ilgilidir. Aksi takdirde, siyasi iradenin öncülük ettiği bir güvenlik perspektifi de çözüm yönünde bir ilerleme sağlamayacaktır.

3. Demokrasi-Güvenlik Dengesini Kurmak

Kürt sorununu terör gölgesinde ele almanın ve sorunun çözümünü güvenlikçi perspektifin ve güvenlik güçlerinin tekeline bırakmanın Türkiye'ye en büyük maliyeti, demokrasi-güvenlik dengesinin güvenlik lehine bozulması olmuştur. OHAL uygulamasının 15 yılı bulması bunun en basit örneğidir. Dolayısıyla, terörle mücadelede etkili olacak bir stratejinin güvenlik güçlerini denetleyecek bir şekilde siyasi iradenin öncülüğünde gerçekleşmesi ne kadar gerekliyse, sorununun çözümünü terörle mücadeleye indirgeyen güvenlik perspektifinden kaçınmak da o kadar gereklidir. Bu iki düzenlemenin eş zamanda uygulamaya konması gerekir. Çözümün bir yanı siyasi iradenin sorumluluk almasıyla ilgiliyse, daha önemli bir yanı da güvenlik perspektifinin terk edilmesiyle ilgilidir. Aksi takdirde, siyasi iradenin öncülük ettiği bir güvenlik perspektifi de çözüm yönünde bir ilerleme sağlamayacaktır.

Terörle mücadele Kürt sorununun çözümünde başvurulacak çözüm stratejilerinden yalnızca birisidir ve siyasal, ekonomik ve kültürel çözüm stratejileriyle desteklenmediği sürece, bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da başarısız olacaktır. Bu nedenle, Kürt sorununun çözümü, güvenlik tedbirlerine demokratikleşmeye yönelik düzenlemelerin eşlik etmesiyle mümkün olabilir. Güvenlik tedbirlerinin vatandaşların demokratik taleplerini, anayasal çerçevede belirlenmiş hak ve özgürlüklerini teminat altına alan kazanımlarını engellemeyecek bir düzenleme ile hayata geçirilmesi gerekir. Hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik bir siyasal rejimi pekiştirmeye yönelik açılımlar, hem Kürt sorununun çözümünü hızlandıracak, hem de büyük oranda Kürt sorunundaki çözümsüzlükten beslenen terörü zayıflatacaktır.

4. Terörle Mücadelede Yeni Bir Strateji Geliştirmek

Terörle mücadelede yeni bir güvenlik stratejisinin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Siyasi karar alıcıların, sorunun çözümüne yönelik politikaları dağa çıkmayı engellemek konusunda etkili oldukça, PKK bundan rahatsız olacak ve Kürt sorununun çözümünü geciktirmek için eylemlere başvuracaktır. Bu çerçevede, Türkiye Kürt sorununda ve terörle mücadelede adım attıkça, kısa vadede sorun kötüleşecek, ancak orta ve uzun

vadede iyileşecektir. Kemoterapiyi andıran bu tedavi yöntemine hazırlıklı olunmalıdır. 1984–1999 arasında ve son 1,5 yılda yaşanan şiddet, PKK'nın ne kadar yıkıcı olabileceğini göstermektedir. Nitekim Türkiye'nin terörle mücadeledeki kaybı benzer problemlerle boğuşan diğer ülkelere göre çok daha fazladır. Elbette, Türkiye'nin sosyo-politik koşulları, İngiltere ve İspanya'dan farklıdır. Ancak, IRA ile mücadelenin 1800, ETA ile mücadelenin 800 civarında can kaybına yol açmasına karşılık, Türkiye'de bu sayının 40 bine yaklaşmış olması üzerinde düşünmek gerekir. Faturanın ağır olmasında, geçmişte Kürt sorununu asayiş mantığına indirgeyen yaklaşımların payı kadar, terörle mücadele yöntemlerinin de payı vardır.

Terörle mücadelenin güvenlik bürokrasisinin öncülüğünde yürütülmesi, şeffaflık ve hesap verebilirlik konularında da sıkıntılar doğurmaktadır. Güvenlik bürokrasisi, kendi denetiminde yürütülen terörle mücadeleye ilişkin zaafıların sorgulanmasına açık değildir. Stratejinin sorgulanamaması, daha etkili yeni bir strateji arayışını da engellemektedir. Bütün bu nedenlerle, güvenlik stratejisinin planlama ve koordinasyonu sivil iktidarda olmalıdır. Bu, şeffaflık ve hesap verme ilkelerinin daha kolaylıkla hayata geçirilebilmesini sağlayacağı gibi, alternatif önerilerin dikkate alınmasını da kolaylaştıracaktır.

Terörle mücadelenin kimin sorumluluğunda yürütüleceği kadar hangi güvenlik birimi tarafından yürütüleceği de önem arz etmektedir. Dünyanın hemen her yerinde devletin güvenlik güçleri iç ve dış tehditlere yönelik olarak örgütlenirler. Daha çok "düşman" olarak nitelenen dış tehditlerle mücadele için ordu birlikleri, ulusal sınırlar içindeki asayişin temin için de kolluk birimleri oluşturulur. Ordular, gerektiğinde dış tehlikelere (düşmanlara) karşı savaşmak, ülke sınırlarını korumak için vardılar. İç güvenlik birimleri (kolluk) ise kamu düzenini bozucu faaliyetlerde bulunanlarla mücadele etmekle görevlidirler. Bu iki birimin varoluş nedenleri, amaçları ve mücadele yöntemleri birbirinden tamamen farklıdır. Terörle mücadele, dost/düşman birlikler ayrımının ötesinde çok boyutlu ve daha karmaşık bir mücadele stratejisini gerektirir. Düzenli orduların eğitim ve yetiştirme tarzı, bu tür bir mücadeleyi yürütmek için işlevsel değildir. Nitekim İspanya ve İngiltere gibi ülkeler, terörle mücadelede etkili sonuçları ancak özel mücadele birlikleri vasıtasıyla elde edebilmişlerdir. Bu nedenle, terörle mücadelede, yeni bir politika oluşturulmalıdır. Bu politika, terörün tüm boyutlarını dikkate alan, terörle mücadelenin gerektirdiği esneklik ve kendini yenilemeye müsait strateji ve taktiklere dayanmalıdır.

Türkiye Kürt sorununda ve terörle mücadelede adım attıkça, kısa vadede sorun kötüleşecek, ancak orta ve uzun vadede iyileşecektir. Kemoterapiyi andıran bu tedavi yöntemine hazırlıklı olunmalıdır.

IV. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kürt sorunu karmaşık siyasal, sosyo-ekonomik ve uluslararası dinamikleriyle entegre bir sorun haline gelmiştir. Soruna entegre çözüm paketleri sunmayan her yaklaşım, kendi içerisinde eksiklikler barındıracaktır. Kapsamlı bir çözümün hayata geçirilmediği, akan kanın durmadığı her gün, ülkenin birlik ve bütünlüğü tehdit altında kalmaya devam edecektir.

1. Kürt sorununun sadece bir dinamiğine veya neticesine odaklanan yaklaşımlar, sorunun çözümüne etkili ve uzun vadeli bir katkı sunmamıştır. Geçmiş 25 yılın alışkanlığıyla, kamu bürokrasisi bütün mesaisini terörü etkisiz hale getirecek düzenlemelere ayırmaya devam etmektedir. Bu çabalar, Kürt meselesi gibi karmaşık, çok katmanlı bir sorunu teröre indirgeyerek sorunu beslemektedir. Vakit kaybetmeden, sorunu asayişe indirgeyen bu güvenlikçi perspektiften vazgeçilerek Kürt sorununun karmaşık dinamikleriyle yüzleşecek yapısal reformların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin asli unsuru olan Kürt halkını kucaklayacak, ortak tarih ve kader algılarını tehlikeye sokan sorunları giderecek kuşatıcı, demokratik ve özgürlükçü bir siyasi söylem ve eylem bütünlüğünün hayata geçirilmesine ihtiyaç vardır.

2. Kürt meselesini etno-seküler bir kimlikçi anlayışa indirgeyen söylemin kalıcı bir çözüm bulması mümkün değildir. Yukarıda da belirtildiği gibi, Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde ilk kez Müslüman tebaadan iki farklı "etnik kimlik" üretilmiş ve seküler bir anlam dünyasında "azınlık-çoğunluk antagonizması" içerisine sokulmuştur. Sonuçta, bu toprakları vatan yapan tarihsel-kültürel derinlik gözardı edilerek yapılacak her tartışma,

yabancılaşmayı beslemekten, parçalanmayı hızlandırmaktan öteye gidemeyecektir. Türkiye, etnik dili meşrulaştıran gerekçeleri yapısal reformlarla ortadan kaldırmak suretiyle Kürt sorununu "Türkiye içerisinde" çözmeyi başarmalıdır. Aksi takdirde, önümüzdeki dönemde ülke-içi etnik bir sorundan çok sınır-ötesi bir aidiyet sorunuyla karşı karşıya kalınabilir. Kürt sorununu bir "Kürdistan sorunu"na dönüştürmemenin yolu, Türkiye Kürtlerinin bu topraklarla olan kader birliğinin devam etmesinden geçmektedir.

3. Kürt sorununun güvenlikçi perspektife emanet edilerek asayiş sorununa indirgenmemesi ve terörü etkisiz kılmaya yönelik güvenlik stratejilerinin netice alıcı olabilmesi için güvenlik bürokrasisinin siyasi iktidar sorumluluğunda yeniden yapılandırılması gerekir. Geçmiş dönemlerde terörle mücadele stratejisini belirlemek üzere birçok farklı üst kurul veya komisyon kurulmuştur. Merkeziyetçi bürokrasinin hala ağırlığını koruduğu göz önüne alınırsa, yeni kurul veya kurumlara ihtiyatlı yaklaşılması gerekir. Özellikle farklı kurum ve birimleri bir çatı altında verimli bir şekilde çalıştırma geleneği zayıf olan bürokrasi, yeni kurulları bir rekabet alanına dönüştürme riski taşımaktadır. Bu zaafiyeti, aynı alanda çalışan farklı kurumları en üst düzeyde koordine ederek telafi etmek mümkündür. Siyasi iktidar, güvenlik stratejisinin belirlenmesine öncülük edip şeffaf, hesap sorulabilir bir mekanizma kurmalıdır. Bu, TSK'nın ve siyaset kurumunun yıpranmasını önleyeceği gibi, terörle mücadelede etkili sonuçların elde edilmesini de sağlayacaktır. Bu çerçevede İçişleri Bakanlığı bünyesinde güvenlik bürokrasisinin yeniden yapılandırılmasına yönelik sürdürülen çalışmaların etkili bir sonuç verebilmesi yukarıda dillendirdiğimiz risklerin ortadan kaldırmasına bağlıdır.

4. Terörle mücadelede kullanılan dil ve terminoloji son derece önemlidir. Terörle mücadele bir "savaş" değildir. Terör sorununun çok büyük ölçüde iç dinamiklerden beslendiği ülkemizde bu daha da geçerlidir. Terörle mücadelede "terörist", bir düşman olarak değil, "suçlu" olarak görülmelidir. Türkiye'de terörle mücadeleyi "savaş" olarak nitelemenin çok büyük sakıncaları vardır. Birincisi, bu niteleme tam da PKK terör örgütünün diliyle uyumludur. Terör örgütü, militanlarına ve tabanına, sürekli olarak bu mücadelenin bir "savaş" olduğunu, kendilerinin "işgalci düşman ordusu"na karşı "özgürlük savaşı" verdiklerini ileri sürmektedir. İkincisi, terörle mücadeleyi "savaş" olarak nitelemek, terörün toplumsal desteğini engelleme politikasını da akamete uğratmaktadır. Terör örgütünün sürekli propagandasını yaptığı "savaş durumu"nun kamu otoritesi tarafından da kullanılması bölge halkının algılamasını negatif yönde etkilemektedir. Bu nedenle, bölgede devam eden mücadelenin, hukuk düzenini tanımayan ve silahlı mücadele yöntemini benimseyen teröristlere karşı verildiği inandırıcı bir şekilde anlatılmalıdır.

5. Terörle mücadelenin silahlı mücadele boyutu yeniden gözden geçirilmelidir. İç güvenlik sorunlarıyla uğraşan jandarmanın, terörle mücadelede daha etkili olması için tedrici olarak sivil kolluk birimi haline getirilmesi gündeme alınmalıdır. Silahlı mücadelede ana sorumluluk kolluk güçlerine (polis ve jandarma) bırakılmalıdır. Kolluk güçleri yetersiz kaldığında, silahlı kuvvetlerden yardım ve destek alınması sağlanmalıdır. Nitekim İl İdaresi Kanunu bu konuda valileri yetkilendirmektedir. Jandarma ve polis içerisinde özel birliklerin oluşturulması, terörle silahlı mücadelenin daha etkin yürütülmesine önemli katkı sağlayacaktır. Bu çerçevede, ülkemizde de bir ara uygulanan ve başarılı olan özel harekât birimleri uygulamasına, gerekli siyasi tedbirlerin alınması ve kontrol mekanizmalarının kurulması kaydıyla, geri dönülmelidir. Bu düzenleme yapılırken, özel harekât birimlerinin geçmişte bölge halkı üzerinde uyandırdığı olumsuz intibalardan da ders çıkarılmalıdır.

6. Türkiye'nin terörden tamamen kurtulabilmesi, PKK'nın silahsızlanmasına bağlıdır. Bu çerçevede, daha önce çıkarılan "eve dönüş" yöntemlerinin başarılı olup olmadığı incelenerek aksaklıklar tespit edilmeli ve daha kapsamlı bir çözüm üzerinde çalışılmalıdır.

7. Demokratik Toplum Partisi (DTP), Kürt sorununun dinamikleriyle politika yapan legal bir siyasi partidir. Bu konumu, Türkiye'nin legal siyasal gerekleri ile PKK'nın hedefleri arasında sıkışmasına yol açmaktadır. Ancak, geldiğimiz son noktada, DTP bu baskıdan kurtulmak için makul bir çaba içerisine girmiş değildir. Aksine çözümün değil sorunun parçası olmaya daha meyilli durmuştur. DTP, siyasetini PKK çıpası yerine demokrasi çıpası üzerine oturtmadığı sürece normalleşmeye katkı sunamayacaktır. Buna karşın, Parti yetkililerinin beyan ve uygulamalarının sürekli soruşturmaya tabi tutulması, DTP'yi demokrasi denkleminden kopararak PKK'nın nüfuzuna açık hale getirmektedir. Bu çerçevede, DTP'nin Anayasa Mahkemesi'nde halen görülen dava sürecinin kapatmayla neticelenmesi, DTP'yi PKK cephesine daha da yakınlaştıracaktır. DTP'nin siyaset tecrübesini Türkiye'nin lehine çevirmenin yolu, DTP'nin Türkiye'deki demokratikleşme sürecinden daha fazla yararlanmasını sağlayarak, PKK baskısından kurtulmasına yardımcı olmaktır.

8. Geçmiş dönemde gündeme alınan ancak uygulanamayan Kamu Reformu Yasa Tasarısı ivedilikle hayata geçirilmelidir. Başta Valiler ve Emniyet Müdürleri olmak üzere, bölgedeki kamu bürokrasisi, Kürt sorununun kardeşlik bağlamında ele alınması çerçevesinde iç-seminerlere ve uyarılara tabi tutulmalıdırlar. Bölgede görev alacak kamu idarecileri bölgenin tarihî, kültürel ve ekonomik yapısıyla ilgili bilgilendirilmelidirler. Bölgeye genç memurların yanı sıra, katkı yapabilecek tecrübeli bürokratlar atanmalı, bölge sürgün yeri olmaktan çıkarılmalıdır.

9. Kürt sorunundaki temel sorunlardan biri, hatta sorunun kırılma noktası dil meselesidir. Bu konunun tabulaştırılması ve taleplerin taviz olarak algılanarak reddedilmesi, söz konusu taleplerin siyasi sembolizmine duyulan ilgi ve merakı arttırmakta, bu ise terör örgütünün dahi meşru bir sosyal zemin bulmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, anadili Kürtçe olan vatandaşların ayrıma uğradıkları hissi ortadan kaldırılmalıdır. Kültürel hak diye talep edilen hakların neredeyse tamamı, Kürtçenin serbestçe kullanılmasıyla ilgili taleplerdir. Türkiye'deki bütün farklı etnik grupların dil hakları (üniversitelerde kürsü, TV, gazete, radyo, bölgedeki kamu hizmetlerinde dil desteği) şikâyet kaynağı olmayacak şekilde çözümlenmelidir. Türkiye'deki farklı diller zenginlik olarak algılanmalı ve kamu idarecileri bu konuda eğitilmelidir. Değiştirilen köy isimleri tedrici olarak asıllarına döndürülmelidir. TRT'nin Kürtçe yayın yapacağı öngörülen kanalı bir an önce yayına başlamalıdır. TRT'nin Kürtçe yayın yapmasının yanı sıra özel kanallara da bu hak verilmelidir. Dünyadaki onlarca örnekte de görülebileceği gibi, bu meselenin asgari ön şartı, Kürt vatandaşlarının anadillerini unutmalarını engelleyecek bir mekanizmanın devlet eliyle yürürlüğe konmasıdır. Türkçenin resmi dil statüsünün muhafaza edildiği bir düzenlemeyle, Kürtçenin kullanımının biçimi, oranı ve tarzı konusunda bugün yapılacak sağlıklı bir tartışma, bu meselesinin yarın kangren haline gelmesini önleyecektir.

10. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin ekonomik sorunları ortadadır. Bölgesel geri kalmışlık, sanayiden alt yapı hizmetlerine kadar pek çok alanda görülmektedir. Bölgede uygulanacak kısa ve orta vadeli programlar, fakirlik, işsizlik ve alt yapı eksikliği sorunlarının çözümü için önemli katkılar sağlayacaktır. Kısa vadede atılacak adımlar, küçük aile ekonomilerine doğrudan yansıtılacak ve işsizliğin önünü kısmen alacaktır. Terör, coğrafi şartlar ve alt yapı eksikliği yüzünden bölgeden uzak duran özel sektörün yatırım yapması teşvik edilmelidir. Bunun için özel sektörün kaygıları masaya yatırılmalı, imkânlar ölçüsünde giderilmeli ve 2009 ve 2010 yıllarında bir kaç tane "başarı hikâyesi"ne imza atılmalıdır. Gündemdeki ekonomik tedbirlerin kısa sürede sonuç vermesi beklenmemelidir. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) gibi büyük projeler, bölge ve ülke ekonomisine önemli kazanımlar getirecektir. Yeni GAP Eylem Planı takvimi ve bütçesi belirlenmiş olduğundan, bölgenin 2012 ekonomik beklentilerini pozitif yönde etkileyecektir. GAP Eylem Planı yeni bir sapmaya maruz kalmadan zamanında tamamlanmalıdır. Bölgeye verilmiş en büyük ekonomik söz olan GAP'ın hayata geçmesi için en üst düzeyde takibi şarttır. Kuzey Irak'ın ekonomik yapılanmasında Türkiye yoğun bir şekilde rol almaktadır. Türkiye bu pozitif katkısını Güneydoğu'yu da içine kattığı bölgesel ekonomik kalkınma stratejileriyle beslemelidir. Kuzey Irak yatırımları Güneydoğu'yu atlayarak değil, eklemleyerek yapılmalı ; bu şekilde karşılıklı bağımlılık yapısal hale getirilmelidir. Bu amaca matuf olarak sınır kapılarındaki giriş-çıkışlar kolaylaştırılmalı, hizmet en üst düzeye çıkarılmalıdır. Kuzey Irak'a bölgeden ihracat yapacak firmalara gerekli teşvik ve vergi muafiyetleri

sağlanmalıdır. Aynı şekilde Doğu ve Güneydoğu'nun sınır komşularından, özellikle Kuzey Irak'tan bölgeye gelecek muhtemel eğitim (bölge üniversitesi), sağlık (bölge hastanesi) ve turizm taleplerini organize edecek altyapılar oluşturulmalıdır. Bu konuda YÖK ve Sağlık Bakanlığı bünyesinde gecikmeden çalışmaların başlaması gerekmektedir.¹¹

11. Kuzey Irak'ın artık Kürt sorununun bir parçası olduğu idrak edilmelidir. Söylem ve eylem düzeyinde Kuzey Irak konusunda stratejik bir yol haritası takip edilmelidir. Kuzey Irak, Türkiye'nin Ortadoğu açılımlarında bir kırılma noktası; PKK da Türkiye'nin Irak açılımında bir eşik haline gelmemelidir. PKK'nın ve Kerkük meselesinin halledilmesi Kuzey Irak'la ilişkilerde bir ön koşul olmamalıdır. Bu konuda, "sorunlar çözümlerse ilişkiler geliştirilecek" tarzındaki kırmızı çizgiler siyasetinden, "ilişkiler geliştirildikçe sorunlar çözülebilir" şeklindeki basamaklar siyasetine geçiş yapılmalıdır. Bu çerçevede son bir yıldır Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) ısrarla tavsiye ettiği diyalog siyaseti geliştirilerek sürdürülmelidir. Kuzey Irak'la başka başkentler üzerinden konuşmak yerine doğrudan muhatap olabilen bir Türkiye, sınır güvenliği ve terör konusunda daha etkili sonuçlar elde edebilecektir.